

فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم

doi: 10.22034/cps.2022.206647.1228

سامانه: cps.jrl.police.ir

سیاست ایران در برنامه پنج ساله توسعه در پیشگیری از نقض حقوق شهروندی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۶

نوع مقاله: پژوهشی

میر ابراهیم صدیق^۱

چکیده

زمینه و هدف: امروزه حقوق شهروندی به عنوان یکی از مولفه های اساسی نظامهای سیاسی مختلف و از نیازهای امروز هر جامعه ای مورد توجه قرار گرفته است. در این میان پیشگیری یکی از سیاست ها و اقدامات اساسی در حوزه کنترل اجتماعی است و دولتها در سیاست گذاری های خود همواره اقدامات پیشگیرانه را مد نظر قرار می دهند. بر این مبناء در این پژوهش به دنبال بررسی این امر هستیم که سیاست جمهوری اسلامی ایران در قبال پیشگیری از نقض حقوق شهروندی شامل چه مواردی بوده؟ و این سیاست ها چه جایگاهی در برنامه پنج ساله ششم توسعه دارد؟

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است.

یافته ها و نتایج: سیاست های ایران پیرامون اقدامات پیشگیرانه در قبال نقض حق شهروندی در قانون اساسی، منشور حق شهروندی و برنامه پنج ساله ششم توسعه قابل مشاهده است. ایجاد نهادی چون قوه قضاییه، لزوم تدوین قوانین پیشگیرانه عادی و ایجاد ممنوعیت هایی به منظور حفظ حقوق شهروندی از جمله دستاوردهای قانون اساسی در ایجاد مکانیزم پیشگیرانه از نقض حقوق شهروندی می باشد. در خصوص ضمانت اجرای منشور حق شهروندی و ساز و پیشگیری از نقض آن ساز و کار خاصی در متن منشور دیده نمی شود و تنها در چند مورد بصورت داوطلبانه دولت خود را مکلف به اجرای آن نموده است. پیرامون سیاست های ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در قانون برنامه پنج ساله توسعه می توان چهار زمینه اصلی را بیان نمود. این زمینه ها شامل الف: مقررات زدایی در برنامه ششم توسعه، ب: مکانیزم نظارتی پیرامون حق به آب، ج: حق بر محیط زیست و توسعه پایدار و د: حق بر سلامت و ارتقاء کیفیت زندگی می باشد.

کلیدواژه ها: سیاست ایران، برنامه پنج ساله توسعه، حق شهروندی، پیشگیری از جرم، منشور حق شهروندی.

* استناددهی (APA): صدیق، میر ابراهیم. (۱۴۰۲). سیاست ایران در برنامه پنج ساله توسعه در پیشگیری از نقض حقوق شهروندی. *مطالعات پیشگیری از جرم*، ۱۸(۶۶)، ۸۷-۶۹.

http://cps.jrl.police.ir/article_99711.html

۱. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. رایانامه: e.seddigh@gmail.com

مقدمه

ریشه و پایه حقوق شهروندی، اعلامیه جهانی حقوق بشر می باشد که توسط مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید و حقوق بنیادین بشر را در خود جای داد و دولتها را ملزم به رعایت آن نمود. شاید بتوان گفت که، توجه به شخصیت و حیثیت انسانی و لزوم حمایت از آن، در عرصه بین المللی منجر به صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر گردید. این اعلامیه توسط کمیسیون حقوق بشر وابسته به شورای اقتصادی، اجتماعی سازمان ملل تهیه و تسلیم مجمع عمومی شد و در اجلاس مورخ ۱۹۴۸ به تصویب رسید.

امروزه حقوق شهروندی به عنوان یکی از مولفه های اساسی نظامهای سیاسی مختلف و از نیازهای امروز هر جامعه ای مورد توجه قرار گرفته است. انسان در هر جامعه ای که زندگی می کند به عنوان شهروند آن جامعه دارای حقوقی است که رعایت آن توسط هم نوعان و سیستم حکومتی حاکم بر آن جامعه، امری الزامی و انکار ناپذیر است. (عباسیان و علوی اصیل، ۱۳۹۸: ۲) در این میان پیشگیری یکی از سیاست ها و اقدامات اساسی در حوزه کنترل اجتماعی است. این سیاست به کلیه اقدامات و راهکارهای مستقیم و غیر مستقیم بازدارنده از وقوع جرم و انحراف و آسیب های اجتماعی معطوف می باشد و از این جهت یک سیاست پیشینی است که در برابر انواع مجازات و اقدامات تامینی و تربیتی که سیاست پسینی است قرار می گیرد. (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۲۳) بر این اساس دولتها در سیاست گذاری های خود همواره اقدامات پیشگیرانه را مد نظر قرار می دهند زیرا این اقدامات کمترین هزینه و بیشترین بازخورد را در اجرای اهداف مد نظر دارد. در ایران نیز برنامه های پنج ساله توسعه بخش وسیعی از این سیاست ها را در بر می گیرد. این برنامه ها در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حتی قضایی تلاش دارد تا زمینه های توسعه را فراهم نموده و از این منظر بتواند حقوق شهروندی ایرانیان را ارتقاء دهد.

البته باید گفت در نظام حقوقی ایران، برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در قالب «قانون» و به صورت برنامه هایی پنج ساله تهیه می شوند. علی رغم مفروض بودن سه ویژگی «برنامه ای بودن»، «موقتی و زمان مند بودن» و «در راستای نیل به اهداف و سیاست های توسعه اقتصادی و اجتماعی بودن» برای این دسته از قوانین، بررسی محتوای این دسته از قوانین گویای آن است که بخش قابل توجهی از مفاد این قوانین، هیچ گونه تناسبی با تمام یا بخشی از ویژگی های ذکر شده ندارد. (ابریشمی راد و کدخدامرادی، ۱۴۰۱: ۳۴۷) بر این مبناء در این پژوهش به دنبال بررسی این امر هستیم که سیاست جمهوری اسلامی ایران در قبال پیشگیری از نقض حقوق شهروندی شامل چه مواردی بوده؟ و این سیاستها چه جایگاهی در برنامه پنج ساله ششم توسعه دارد؟

ادبیات نظری

۱. ماهیت حقوق شهروندی

در این بخش و به منظور تبیین مفاهیم بکار برده شده در تحقیق لازم است تا برخی مفاهیم را توصیف نمایم.

۱-۱. مفهوم حقوق شهروندی

حقوق شهروندی از مباحث بسیار مهم و نوظهور معاصر است که بطور ویژه به برتری و عدالت توجه دارد و امروزه در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاه خاصی پیدا کرده است. شهروندی منزلتی برای یک دولت است که از نظر حقوق بین الملل نیز محترم شمرده می شود. شهروند عضو یک جامعه سیاسی است که دارای حقوق و وظایفی در ارتباط با این عضویت است. (گیدنز، ۱۳۵۴: ۷۹۵)

حقوق شهروندی در کشورهای اروپایی و آمریکایی زیر مجموعه ی علوم سیاسی^۱ قرار می گیرد و بیشتر ناظر به حقوق مشارکت شهروندان در اداره ی امور کشور است و ابعاد متفاوت آن را در بر می گیرد و از این رو به حقوق سیاسی و حقوق عمومی (به معنای اخص) نزدیک می شود. اما این معانی حقوق شهروندی را از حقوق بشر چندان جدا نمی کند و البته این دو مفهوم چندان مشابهت دارند که اشتراکاتشان، تمایز را مشکل می کند.

حقوق شهروندی دارای ابعاد مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قضایی می باشد. چگونگی کمیت و کیفیت حقوق شهروندی در هر جامعه، از شاخص های توسعه و از مولفه های حکمرانی خوب رعایت و تضمین اجرای آن برای آحاد جامعه است. (پروین، ۱۳۹۱: ۴۸)

در همه جوامع حسب مورد و بر مبنای سطح توسعه یافتگی روابط گوناگون، متنوع و فزاینده اجتماعی وجود دارد. طرف های رابطه شهروندانی هستند که بی وقفه در پی بهره برداری از وضعیت های موجود به منظور نیل به غایات فردی و اجتماعی طبیعی و نیز پیچیده خود هستند. به تجربه ثابت شده است که اگر اینگونه روابط به نظم و انتظام در نیایند، تعارض منافع چه بسا به تطاحم و منازعه کشیده شود. (شریفی طراز کوهی، ۱۳۹۲: ۱۳۹) درک این واقعیت هم به خردمندی فرد شهروندان جامعه و هم به عقلانیتی بر می گردد که در قالب فرهنگ رفتاری جامعه ظهور و بروز پیدا می کند. یعنی در لایه های مختلف اجتماع نه تنها آمادگی و پذیرش برای اجرای هنجارهای رسمی و عمومی وجود داشته باشد، بلکه فراتر از آن نسبت به تحولات اجتماعی یا نسبت به آثار مثبت و منفی تحولات اجتماعی، نسبت به خلاء ها در قبال بایدها و نبایدها

1. Political science

حساسیت نشان داده شود. سطحی از توسعه یافتگی که هم جامعه را پویا کرده و هم کارکردهای اجرایی - امنیتی دولت را کم هزینه تر می نماید. (کرامتی و ملتفت، ۱۳۸۲: ۲۰۹-۲۰۷)

بنابراین شهروندی نه صرفاً مبتنی بر حقوق بلکه معطوف به تعهدات است چرا که افراد ارتباط نزدیکی میان سرنوشت خود و جامعه اساس می کنند، لذا ایده ادعای صرف حقوق فردی در مقابل جامعه، غیر قابل درک می نماید. از لحاظ منطقی و تجربی بدیهی می نماید که به همان میزانی که فردگرایی افراطی، جوهر شهروندی را تضعیف و بلکه نابود می کند، جمع گرایی یا دولت محوری افراطی نیز باعث تحلیل شهروندی و بالطبع پیوندهای اجتماعی می شود. گویا از این حیث است که رو بر این گمان است که باید به به کمک اقتدار، قانون برابری را حفظ کرد. (شریفی طراز کوهی، ۱۳۹۲: ۱۵۳)

۱-۲. تعریف حق شهروندی

شهروند به انسانی می گویند که در شهر ساکن است و از حقوق و مزایای مدنی مطابق قانون بهره مند می شود و به تعبیر دیگر شهروندی حالت انسانی است که از آن حقوق و مزایای مزبور برخوردار است، هرچند که در دولت - شهر نباشد و در کشور ساکن باشد. در این حالت، مترادف «تبعه کشور» به کار می رود. (رزاق پور، ۱۳۹۰: ۸۹) فرهنگ لغت دهخدا شهروند را اهل «یک شهر و یا یک کشور» تعریف کرده و در ادامه توضیح داده که «وند» موجود در این واژه، در گذشته «بند» بوده است و در واقع، این واژه «شهربند» بوده (به معنی کسی که به شهری بند است) و در اثر گذشت زمان، «بند» تبدیل به «وند» شده است و معادل انگلیسی شهروند کلمه «سیتیزن» می باشد. (صداقت، ۱۳۸۹: ۱۷-۱۶)

دکتر قاضی در کتاب «بایسته‌های حقوق اساسی» اشاره‌ای به این مفهوم دارد و شهروند را انسان‌های ساکن و مقیم در یک کشور، اعم از اتباع و بیگانگان که در سرزمین یک دولت-کشور و تحت حاکمیت آن هستند» تعریف می کند. (مفتاح، ۱۳۸۷: ۳۸) بر همین اساس، شهر، تنها اجتماعی از ساکنین یک منطقه معین نیست بلکه مفهوم واحد سیاسی مستقلی را القاء می کند، به همین دلیل است که شهروند فقط به ساکن شهر گفته نمی شود، بلکه فراتر از آن را به همراه دارد. شهروند ضمن اینکه ساکن شهر است در سازماندهی شهر و تدارک و تنظیم قواعد زندگی در شهر و تدوین قانون حاکم بر شهر و مملکت نیز مشارکت دارد، و از این طریق نقش خود را در جامعه ایفا می نماید. (فلاح زاده، ۱۳۸۶: ۱۸)

به بیانی ساده تر، شهروندی وضعیتی است که به افراد عضو یک جامعه ملی اعطا می شود و حقوق شهروندی حقوقی است که از آن ناشی می شود و مشارکت در این دارایی عمومی را آسان

می کند. شهروندی نه صرف یک موقعیت منفعلانه، بلکه یک موقعیت فعالانه و تأثیرگذار است. در یک نگاه کلان، شهروندی حاکی از یک رابطه خاص میان جامعه سیاسی و عضو آن است که بر اساس آن، فرد دارای حقوق و تکالیفی خواهد بود.

۲. مفهوم پیشگیری

پیشگیری به مجموعه تدابیر و سیاستهایی گفته می شود که یک دولت با مداخله سعی در کاهش خسارت های ناشی از اعمال بزهکارانه و رفتارهای مرتبط با آن دارد. (کرولی، ۲۰۱۳: ۴) پیشگیری به دو شکل کیفی و غیر کیفی درصدد کاهش میزان بزهکاری است که بر حسب زمان مداخله، به دو نوع کنشی و واکنشی تقسیم می شود. پیشگیری کنشی، به تدابیر پیشگیرانه ای گفته می شود که قبل از وقوع جرم با هدف جلوگیری از ارتکاب جرم و یا کاهش ضرر و زیان ناشی از آن اتخاذ می شود و دو نوع است یکی پیشگیری اجتماعی از جرم به روش اصلاح جامعه و نظام اجتماعی مانند خانواده، آموزش و پرورش، اقتصاد و پرورش افراد در فرآیند جامعه پذیری آنها و دیگری پیشگیری وضعی است که از گذر زمان فرصت و موقعیت هایی که ارتکاب جرم را تسهیل می کند، تحقق می یابد. (روستایی، ۱۳۸۸: ۲۱۸)

پیشگیری اجتماعی را می توان نسل حقوق بشری پیشگیری از جرم دانست که در بستر نظری ه های انتقادی جرم شناسی متولد شده است. (ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۱۵۰) این نوع پیشگیری موضوع اصلی مطالعات علوم جنایی است که جایگاه ویژه ای در میان انواع راهبردهای پیشگیرانه حوزه مطالعات جرم شناختی پیدا کرده و تمایل و احساس نیاز به فهم و درک عوامل اجتماعی پیدایش پدیده مجرمانه، توجه سیاست جنایی را به آن معطوف ساخته است. (نجفی توانا و شاطری پور اصفهانی، ۱۳۹۱: ۵۹)

هر محدودیتی که اعمال شود باید از نظر قانونی دارای پایه رسمی، حقوقی و منطبق با اسناد حقوق بشر باشد. این امر در کشورهای اروپایی البته باید منطبق با کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز باشد. به همین منظور قانونگذاری درست در قالب بند (۲) ماده (۱۱) کنوانسیون باید سازگار با استانداردهای بین المللی حقوق بشر باشد. (بلیاوا، ۲۰۱۰: ۱۷)

طبق بند ۹۷ اصول راهبردی سازمان ملل پیوست سند شماره ۲۶۹/۲۶ مورخ ۳۹ ژانویه ۲۰۰۲، حکومتها باید برای سازماندهی برنامه پیشگیری در ساختار و تشکیلات خود، نسبت به ایجاد نهادی دائمی در این خصوص اقدام کنند. از این رو تدوین برنامه پیشگیری از جرم با لحاظ اولویتها و با هدفهای کاملا مشخص، ایجاد ارتباط و هماهنگی میان سازمانها و نهادهای عمومی مربوط و جلب مشارکت سازمانهای غیردولتی و اجتماعهای مردمی از نکاتی است که در این بند به آن اشاره شده

است. در ایران، بند ۸ اصل ۱۸۶ قانون اساسی کشور وظیفه خطیری را بر دوش قوه قضاییه نهاده و این قوه را مسؤول پیشگیری از وقوع جرم می داند.

یافته ها

سیاست های ایران پیرامون اقدامات پیشگیرانه در قبال نقض حق شهروندی در قانون اساسی، منشور حق شهروندی و برنامه پنج ساله ششم توسعه قابل مشاهده است. پیرامون سیاست های ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در قانون برنامه پنج ساله توسعه می توان چهار زمینه اصلی را بیان نمود. این زمینه ها شامل الف: مقررات زدایی در برنامه ششم توسعه، ب: مکانیزم نظارتی پیرامون حق به آب، ج: حق بر محیط زیست و توسعه پایدار و د: حق بر سلامت و ارتقاء کیفیت زندگی می باشد.

۱. سیاست ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در قانون اساسی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران کلمه شهروند بکار نرفته است اما این امر دلیل بر آن نیست که قانون اساسی به حقوق شهروندان کشور بی اعتنا بوده است. این قانون با تکیه بر جهان بینی و ایدئولوژی الهی با شناخت ابعاد وجودی انسان، حقوقی را برای فرد برشمرده است و حد و مرز اعمال آزادی ها و نقطه تعامل بین حقوق ملت و دولت را ترسیم کرده است.

مهمترین حقوق شهروندی که در قانون اساسی به آن اشاره شده است شامل:

الف: حقوق مدنی: حقوق مدنی حقی است که در جامعه به وجود آمده است و روابط اشخاص را تنها از این حیث که عضو جامعه هستند تنظیم می کند. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران موارد متعددی از آن نهادینه شده که از جمله می توان به حق امنیت و مصونیت از تعرض حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل (اصل ۲۲) حیثیت انسانی مساوی و برابری در مقابل قانون (بند ۱۴ اصل ۳ و اصل ۱۹ و ۲۰) ممنوعیت تبعیض ناروا (بند ۹ اصل ۳) حفظ حریم خصوصی و تعرض ناپذیری مکاتبات (اصل ۲۵) حفظ آزادی های فردی (اصل ۳۲) آزادی بیان مطالب (اصل ۲۴) اشاره کرد.

ب: حقوق سیاسی: بخش مهمی از حقوق شهروندی در دولت مدرن مربوط به آزادی های سیاسی است. آزادی های سیاسی در جهان امروز اشکال متنوع یافته است و قوانین اساسی کشورها و قوانین عادی، حدود و ثغور آن را مشخص نموده است. این حقوق امکان مشارکت فعالانه مردم را در فرآیندهای آزاد حکومت فراهم می کند. قانون اساسی ایران در اصولی برخی از مهمترین آزادی های سیاسی را یادآور شده است که از جمله می توان به محور هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی (بند ۶ اصل ۳) تامین آزادی های سیاسی و اجتماعی و اهتمام دولت در

بکار بردن همه امکانات جهت مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی خویش (بند ۷ و ۸ اصل ۳) اتکا امور کشور به آراء عمومی مردم (اصل ۲۴) آزادی احزاب و جمعیتها و انجمن های سیاسی و صنفی و انجمن های اسلامی (اصل ۲۶) آزادی های تشکیل اجتماعات و راهپیمایی ها (اصل ۲۷) اشاره نماییم.

ج: حقوق اقتصادی - اجتماعی: حقوق اقتصادی عبارتند از حقوق است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده ها را به منظور ایجاد تعادل در زندگی شهروندان فراهم می آورد. حقوق اجتماعی نیز شامل فراهم آوردن شرایط مساوی بهره مندی از امکانات، مسکن و سلامتی برای همه اعضاء جامعه می باشد. بر این اساس این امید خواهد بود که همگان از حداقل امنیت و امکان برابر فردی، در روند رشد اقتصادی بهره مند شوند. (عاملی، ۱۳۸۰: ۱۷۳)

د: حقوق فرهنگی: حقوق فرهنگی که مورد توجه قانونگذار اساسی ایران قرار گرفته شامل حق آموزش و پرورش رایگان (بند ۳ اصل ۳ و اصل ۳۰) به رسمیت شناختن آزادی مذهبی برای سایر مذاهب و اقلیت های دینی و در نظر گرفتن آزادی عمل در اعمال مذهبی توسط اقلیتها (اصول ۱۲، ۱۳ و ۱۴) استفاده از زبان های محلی در گویش و آموزش (اصول ۱۵) منع تفتیش عقاید (اصل ۲۳) اشاره نمود.

م: حقوق قضایی: در اصطلاح به حقوقی که در خلال رسیدگیهای قضایی امنیت قضایی شهروندان را تامین کرده و از نقض حقوق شهروندان پیشگیری می نماید، گفته می شود. از جمله حقوق قضایی که برای شهروندان در قانون اساسی در نظر گرفته شده است می توان به اصل برائت (اصل ۳۷) اصل قانونی بودن جرائم و مجازات ها (اصل ۳۶) حق انتخاب و کیل (اصل ۳۵) منع هتک حرمت متهمین و زندانیان (اصل ۳۹) امنیت قضایی (اصل ۳۲) و بند ۱۴ اصل ۳) حق دادخواهی (اصل ۳۴) منع شکنجه برای اقرار یا کسب اطلاع (اصل ۳۸) ممنوعیت تبعید (اصل ۳۳) ممنوعیت دستگیری برخلاف قانون و الزام به تفهیم اتهام (اصل ۳۲) رسیدگی علنی و بدون تبعیض (اصل ۱۶۵) حق دسترسی به ادله قضایی و مستند و مستدل بودن حکم قضایی (اصل ۱۶۶) اصل عطف به ماسبق نشدن قانون (اصل ۱۶۹) رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی در حضور هیات منصفه (اصل ۱۶۸) و حق جبران خسارت ناشی از اشتباهات قاضی (اصل ۱۷۱) اشاره کرد.

بر این اساس تلاش قانونگذار برای مشخص کردن حقوق شهروندان در متن قانون اساسی را در دوران معاصر از حیات جمهوری اسلامی ایران باید گامی در پیشرفت و توسعه اجتماعی و حکمرانی مطلوب ارزیابی نمود. لازم به ذکر است که صرف نهادینه کردن این حقوق در متن قانونی وافی به مقصود نخواهد بود. (طاهری، ۱۳۹۵: ۷) در کنار تبیین حقوق شهروندی در قالب حقوق ملت ساز و کاری را نیز برای حفظ و پیشگیری از نقض آن تبیین نموده است. ایجاد نهادی چون قوه قضاییه، لزوم تدوین قوانین پیشگیرانه عادی و ایجاد ممنوعیت هایی به منظور حفظ

حقوق شهروندی از جمله دستاوردهای قانون اساسی در ایجاد مکانیزم پیشگیرانه از نقض حقوق شهروندی می باشد. همچنین بیان ادبیات سلبی در متن قانون اساسی نیز نشان دهنده این رویکرد می باشد.

۲. سیاست ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در منشور حق شهروندی

همانگونه که در بخش مبانی نظری بیان گردید، حقوق شهروندی را می توان همان حقوق و امتیازاتی دانست که دولت به افراد ساکن در کشور خود اعطاء می نماید که البته حقوق مزبور می تواند از یک کشور به کشور دیگر متفاوت باشد. بعلاوه ممکن است حقوق اعطاء شده در همه جای دنیا به لحاظ استاندارد در یک سطح نباشد. البته می تواند به عنوان یک ملاک مهم برای تعیین سطح دموکراسی در یک کشور در نظر گرفته شود. بدین معنا که هر قدر امتیازات و حقوق ارائه شده به شهروندان یک کشور بیشتر باشد، دموکراسی در آن کشور بیشتر و قدرت حاکمیت در آنجا محدود تر می باشد و این امر زمینه برقراری حکومت مطلوب را فراهم می آورد.

مباحث مطرح شده درباره شهروندی و نظام حق و تکلیف منبعث از آن از سوی اندیشمندان لیبرال، بسیار متنوع است و حتی انتظار ارائه خلاصه آنها در اینجا واقع بینانه نخواهد بود. با این همه، نگاهی کوتاه به بحث جان رالز، فیلسوف سیاسی لیبرال شهیر و تأثیرگذار سده بیستم، می تواند روزنه ای روشنگر به روی تصویر و تصور لیبرال از شهروندی بگشاید. شاید بتوان ادعا کرد که کامل ترین تفسیر رالز از شهروندی در کتاب لیبرالیسم سیاسی او یافت می شود. توجه به پرسش اساسی که وی در این کتاب و بلکه در طوب حیات فکری اش (به دنبال یافتن پاسخی برای آن است، معنا و جایگاد شهروندی در اندیشه او را روشن می کند: «چگونه ممکن است اجتماع عادلانه و باثباتی وجود داشت باشد که شهروندان آزاد و برابر آن ب واسطه آموزه های دینی، فلسفی و اخلاقی متضاد و بلکه قیاس ناپذیر، عمیقاً دچار اشتقاق هستند؟» (رالز، ۱۹۹۳: ۱۳۳)

در دوران معاصر نیز منشورهایی برای حقوق شهروندی انتشار یافت که هر یک قابل توجه هستند. به عنوان نمونه، می توان از منشور شهروندی که جان میجر، نخست وزیر و رهبر حزب محافظ کار، در سال ۱۹۹۱ در تبلیغات انتخاباتی اش به کار گرفت یاد کرد. میجر که به دنبال سقوط دولت مارگارت تاچر به رهبری حزب برگزیده شده بود و نیازمند تحولی بود که بتواند آراء را به خود جلب کند، منشور شهروندی را با هدف ارتقاء کیفیت خدمات همگانی و به منظور حمایت از همه کسانی که در پی عیار بهتری از خدمات هستند منتشر ساخت. منشور شامل برنامه ده ساله ای بود که قرار بود از طریق تدوین و ابلاغ متن تفصیلی آن، خدمات ارائه شده را در هر حوزه از حوزه های زندگی اجتماعی (بهداشت، قضا، تعلیم و تربیت و ...) به بالاترین سطح کیفیت

خود برساند. (بهشتی، ۱۳۹۸: ۹) در ایران نیز منشور حق شهروندی پس از بیش از سه سال از عمر دولت تدبیر و امید تدوین و رونمایی که مباحث متعددی از حقوق شهروندی را در بر می گیرد. موارد بیان شده در منشور حق شهروندی شامل: الف- حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی؛ ب- حق کرامت و برابری انسانی؛ پ- حق آزادی و امنیت شهروندی؛ ت- حق مشارکت در تعیین سرنوشت؛ ث- حق اداره شایسته و حسن تدبیر؛ ج- حق آزادی اندیشه و بیان؛ چ- حق دسترسی به اطلاعات؛ ح- حق دسترسی به فضای مجازی؛ خ- حق حریم خصوصی؛ د- حق تشکل، تجمع و راهپیمایی؛ ذ- حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد؛ ر- حق تشکیل و برخورداری از خانواده؛ ز- حق برخورداری از دادخواهی عادلانه؛ ژ- حق اقتصاد شفاف و رقابتی؛ س- حق مسکن؛ ش- حق مالکیت؛ ص- حق اشتغال و کار شایسته؛ ض- حق رفاه و تأمین اجتماعی؛ ط- حق دسترسی و مشارکت فرهنگی؛ ظ- حق آموزش و پژوهش؛ ع- حق محیط زیست سالم و توسعه پایدار؛ غ- حق صلح، امنیت و اقتدار ملی می باشد.

در خصوص ضمانت اجرای این منشور و ساز و پیشگیری از نقض آن البته ساز و کار خاصی در متن منشور دیده نمی شود. دربند (۱) بخش سازوکار اجرا و نظارت بر حسن اجرای حقوق شهروندی آمده است «رییس جمهور برای نظارت، هماهنگی و پیگیری اجرای مناسب تعهدات دولت در این منشور، دستیار ویژه ای را تعیین می نماید. پیشنهاد برنامه و خط مشی مربوط به اجرای کامل منشور حقوق شهروندی از جمله مسئولیت های دستیار ویژه است.» همچنین در بند (۲) همین بخش مقرر گردیده است «ستگاه های اجرایی تابع قوه مجریه موظف اند با هماهنگی دستیار ویژه در حدود صلاحیت های قانونی خود، با جلب مشارکت مردم، تشکل ها، سازمان های مردم نهاد و بخش خصوصی، ضمن جمع بندی و مدون سازی حقوق و آزادی های مندرج در قانون اساسی و قوانین عادی، در حوزه مسئولیت ها و اختیارات خود و شناسایی موارد نقض حقوق شهروندی، تدابیر و اقدامات قانونی لازم را برای تحقق این حقوق به ویژه از طریق تدوین و اجرای برنامه اصلاح و توسعه نظام حقوقی، آموزش، اطلاع رسانی و ظرفیت سازی و تقویت مفاهیم، گفتگو و تعامل در حوزه عمومی انجام دهند.» در بند (۳) نیز آمده است «دستگاه های تابع قوه مجریه موظف اند برنامه اصلاح و توسعه نظام حقوقی مربوط به خود را ظرف مدت شش ماه از انتشار این منشور تهیه و در اختیار دستیار ویژه ریاست جمهوری قرار دهند و هر سال گزارش ادواری پیشرفت ها، چالش ها، موانع و راه حل های پیشنهادی برای ارتقاء و اجرای حقوق شهروندی را در حوزه مسئولیت خود ارائه و از طریق اصلاحات نهادی و ساختاری، برای تحقق حقوق شهروندی مندرج در این منشور اقدام کنند.» در خصوص منشور حق شهروندی لازم به ذکر است که با توجه به اینکه قانون توسط مجلس شورای اسلامی و پس از نظارت شورای نگهبان تصویب می شود لذا این منشور ماهیت قانون را ندارد زیرا توسط قوه مجریه تصویب شده و بر این اساس نمی تواند از ضمانت اجرای

قانون برخوردار باشد. اما سیاست دولت تدبیر و امید این بوده است که به لحاظ معنوی برای خود ضمانت اجرا ایجاد کرده و از طریق آیین نامه کارمندان دستگاههای اجرایی را نسبت به رعایت حقوق شهروندی مجاب نمایند.

۳. سیاست ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در قانون برنامه پنج ساله توسعه

اگرچه پنج برنامه توسعه پیشین تلاش در راستای تحقق توسعه در زمینه های مختلف داشته اند اما به رغم پایان مهلت اجرای آنها نمی توانند مبنای این پژوهش باشند و لاجرم با توجه به اعتبار برنامه ششم توسعه، این برنامه محور این تحقیق می باشد.

برنامه ششم توسعه، سومین برنامه های است که در راستای تحقق اهداف سند چشم مانداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران تهیه شده است. این برنامه برای دوره زمانی ۱۳۹۹-۱۳۹۵ در وضعیتی تدوین و اجرا گردید که نتیجه بررسی عملکرد برنامه های چهارم و پنجم توسعه طی سالهای گذشته گویای این واقعیت است که شاخص های مهم روندی نامطلوب داشته است. (مقدمه سند برنامه ششم توسعه) بر این مبناء به بررسی زمینه هایی که در آن دولت تلاش نموده تا از نقض حقوق شهروندی پیشگیری نماید را بررسی نماییم.

۳-۱. مقررات زدایی در برنامه ششم توسعه

از یکی دلایل نقض حق شهروندی نبود قانون در مسیر حمایت از حقوق شهروندان می باشد. اما در مواردی انباشت قانون نیز موجب نقض این حق می گردد. بطور مثال در بعد اقتصادی تورم قوانین ممکن است سهولت ایجاد یک کسب و کار را ناممکن نماید. از این مقررات زدایی می تواند عامل مهمی در این زمینه بحساب آید.

مقررات گذاری می تواند بعنوان تمام روشهایی شناخته شود که توسط آنها دولت و نهادهای مقررات گذار، از طریق ابزارهای اداری، یا قانونگذاری و حتی قضایی در حوزه های اقتصادی و اجتماعی مداخله می کنند تا رفتار بازیگران این حوزه ها را کنترل و تنظیم کنند. (وایمیرش، ۲۰۱۰: ۲۲) در مقابل مقررات زدایی به معنای حذف مقررات دولتی در زمینه قیمتها و عملیات مربوط به سازمانهای عمومی از طریق رقابت و ایجاد انگیزه برای کار در بنگاههای اقتصادی کوچک می باشد. (عبیری، ۱۳۸۴: ۲)

نوع واژه پردازی در مواد قانون برنامه ششم توسعه نشان از ایده محدود کردن دخالت دولت در اقتصاد دارد. در این خصوص در بند(ب) ماده(۲۲) قانون برنامه ششم از واژه «به منظور مردمی شدن اقتصاد و کاهش نقش تصدی گری دولت...» استفاده شده است.

همچنین در بند(الف) ماده (۲۲) قانون برنامه ششم توسعه مقرر گردیده است: «دولت مکلف است با اقدام قانونی در جهت اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌ها، محیط کسب و کار را به گونه‌ای امن، سالم، سهل و شفاف سازد تا در پایان سال چهارم اجرای قانون برنامه، رتبه ایران در دو شاخص رقابت پذیری بین المللی و شاخص های بین المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم انداز به رتبه سوم ارتقاء یابد و هر سال بیست درصد (۲۰٪) از این هدف محقق شود.» در راستای بهبود و توسعه اقتصاد، دولت در قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه در تبصره (الف) ماده (۴) استفاده دستگاههای اجرایی از اعتبارات اسنادی تسهیلات مادی را مجاز دانسته که با توجه به اصول حقوقی حاکم بر اعتبارات اسنادی می توان گفت گام مهمی در زمینه تجارت بین المللی و بهبود اقتصاد فراملی برداشته است. برای تحقق این هدف می توان ایجاد هیات مقررات زدایی را سیاستی در راستای پیشگیری از نقض حق شهروندی به حساب آورد.

۳-۲. مکانیزم نظارتی پیرامون حق به آب

آب عنصری ضروری برای زندگی است. توسعه اجتماعی و اقتصادی یکسره به آب گره خورده است. حقوق بشر و منابع آب از جمله مهم ترین مسائل مورد توجه جامعه جهانی در سال های اخیر بوده است. بسیاری از کنفرانس ها و مجامع برگزار شد و قطعنامه و اعلامیه هایی از جانب آن ها به تصویب رسید. حق دسترسی بشر به آب از دهه ۱۹۷۰ در دستور کار جامعه جهانی بوده است. اما همواره بین اعلام آب به عنوان نیاز اساسی بشر و یا مثابه حقی از حقوق بشر تردید وجود داشت. امروزه حقی تحت عنوان حق دسترسی بشر به آب در چارچوب حقوق بین الملل وجود دارد و این حق در اسناد بین المللی به طور صریح و ضمنی مورد اشاره قرار گرفته است. (احمدی و بدیسار، ۱۳۹۵: ۳۸)

هم اکنون وضعیت نامطلوب بخش آب بر کسی پوشیده نیست و در سالهای اخیر بیشتر از هر زمانی از این وضعیت نامطلوب سخن به میان می آید. این امر بیانگر عدم موفقیت عملکرد بخش اجرایی کشور در برنامه های توسعه پیشین در بخش آب است که یک علت مهم برای آن را می توان در تدوین نامناسب، غیرواقع بینانه و نامنتطب بر شرایط بخش آب، این برنامه های توسعه دانست. از مهمترین عوامل در عملکرد ناموفق برنامه های توسعه پیشین میتوان به غالب بودن تفکر سازهای بر مدیریت بخش و اجرای برنامه ها، ضعف شدید در ارتقای مبانی نرم افزاری مدیریت بخش، عدم وجود برنامه بلندمدت مدون و ارتباط آن با برنامه های توسعه پنج ساله، ناهماهنگی

بین دستگاههای متولی، عدم وجود هرگونه مکانیسم نظارت بر اجرای احکام برنامه ها، سطوح نامناسب مدیریت آب در کشور، نبود سند جامع آب مورد قبول همه بخشها، عدم انعطاف پذیری و تطبیق برنامه ها با شرایط خشکسالی و تغییر اقلیم و شرایط نامناسب تخصیص اعتبارات، اشاره نمود. واضح است که با تداوم سیاستهای بخش آب به صورت فعلی، چالشهای بیشتر و ابعاد تازه‌ای از بحران آب در آینده آشکار خواهد شد،

از جمله می توان به کاهش بیشتر منابع آب موجود، تهدید امنیت آبی و غذایی کشور، از بین رفتن زیست بوم های آبی و تحت الشعاع قرار گرفتن امنیت ملی کشور اشاره کرد. با توجه به این مطالب لزوم تغییر جهت گیریها در تدوین برنامه ششم توسعه در بخش آب نسبت به برنامه های توسعه پیشین کاملاً ضروری و غیرقابل اجتناب است. همچنین بررسی ها نشان می دهد که مؤلفه های مرتبط با هنجارهای اجتماعی، نیت و توانایی بهره برداران در شکل گیری بهره برداری ناپایدار از منابع آب زیرزمینی مؤثر بوده اند، اما این امر در تدوین برنامه های پیشین مورد کم توجهی واقع شده است. (مظاهری و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۲)

سیاست های پیشگیرانه ای که در برنامه ششم توسعه عبارتند از: الف- ایجاد تعادل بین منابع و مصارف، ب- تأمین پایدار آب مورد نیاز بخشهای مصرف کننده مختلف با توجه به اصول توسعه پایدار، پ- حفاظت و صیانت از منابع آب، پ- ارتقای مشارکت بهره برداران در مدیریت منابع آب، ج- احیا و تعادل بخشی، چ- اصلاح ساختار اقتصاد و مدیریت آب و ارتقای بهره وری، ح- توجه به فناوریهای نوین در بخش آب، خ- توجه به موضوع آب مجازی می باشد.

۳-۳. حق بر محیط زیست و توسعه پایدار

توسعه پایدار با هدف متعادل ساختن نیاز به توسعه در مقابل نیاز به محیط زیست سعی در پاسخ به بنیادی ترین حقوق انسانها، یعنی حق بر توسعه در کنار حق داشتن محیط زیست سالم دارد. (ماندگار و سبحانی، ۱۳۹۲: ۱) این امر در کنار توسعه اقتصادی فضایی را ایجاد نموده تا شرکتها و سرمایه گذاران در حوزه اقتصاد، اقدامات خود را با حفظ محیط زیست سالم اعمال نمایند و این امر امروزه ادیه ای تحت عنوان اقتصاد سبز را بنیان نهاده است.

در حال حاضر منابع محیط زیستی در ردیف سایر منابع کمیاب قرار داشته و چون آینده توسعه اقتصادی به این منابع وابسته است، در استفاده از آنها باید عقلانیت اقتصادی رعایت گردد. لذا طبق مباحث نظری ارایه شده، منطق اقتصادی در مورد بسیاری از کالاهای زیست محیطی، حکم میکند که اگر از یک عامل برای تولید استفاده میکنیم، باید سهمی را که متناسب با ارزش تولید آن است در نظر بگیریم. زیرا امروزه تأثیر متقابل اقتصاد و محیط زیست بر یکدیگر واقعیتی غیرقابل چشم

پوشی است، به گونهای که هر تصمیم اقتصادی مستقیماً بر محیط زیست تأثیر می‌گذارد و سیاستهای زیست محیطی نیز اقتصاد را متأثر می‌کنند. (جهانگرد، ۱۳۹۷: ۱۱۹)

بروز خشکسالی‌های ممتد و طولانی به همراه تغییرات اقلیمی به موازات شکل‌گیری برخی از معضلات زیست محیطی فرامرزی مانند پدیده ریزگردها و آلودگی مناطق ساحلی و دریایی باعث تشدید معضلات و مخاطرات زیست محیطی شده و کشور را بیش از پیش در مقابل این بحران آسیب‌پذیر کرده است. لذا برای غلبه بر این بحران و تحقق اهداف پایداری محیط زیست کشور، باید تعامل و سازگاری بیشتری بین فعالیت‌های انسانی با ظرفیت‌های زیست محیطی در کشور برقرار گردد. (سند برنامه ششم توسعه: ۱۳۸)

بر این اساس سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه ششم توسعه به منظور پیشگیری از بنیادین‌ترین حقوق مردم یعنی حق بر محیط زیست سالم عبارت است از: الف- کاهش انتشار آلاینده‌های زیست محیطی (از طریق توسعه اقتصاد کم‌کربن، توسعه فناوری سبز، بهبود کیفیت هوا، کنترل انتشار گازهای گلخانه‌ای)؛ ب- جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و منابع طبیعی و احیاء آنها (از طریق ارتقاء رویکرد توسعه پایدار و گسترش اقتصاد سبز و کارآفرینی سبز، مدیریت و کاهش مصرف کود و سم شیمیایی)؛ پ- حفاظت و احیاء تنوع زیست محیطی (از طریق حفاظت از جنگلهای هیرکانی، زاگرس و حرا و مناطق چهارگانه تحت حفاظت) ت- حکمرانی مطلوب محیط زیستی (از طریق مدیریت یکپارچه کنترل و بهبود کیفی منابع و کیفیت آب، خاک و هوا، تمرکز زدایی و واگذاری مسئولیت‌ها و تقسیم وظایف براساس تخصص و مهارت استان‌ها و جوامع محلی، ارتقاء آموزش و مشارکت مردمی برای حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، ارزشگذاری خدمات تنوع زیستی محاسبه و سبز شدن حساب‌های ملی، توسعه و اشاعه فرهنگ و اطلاعات زیست محیطی و دیپلماسی محیط زیست) می‌باشد. (سند برنامه ششم توسعه: ۱۴۳-۱۳۷)

۳-۴. حق بر سلامت و ارتقاء کیفیت زندگی

با تلاش‌های جامعه بین‌المللی برای حمایت از حقوق بشر، قلمروها و عوامل تأثیرگذاری در تحقق حقوق بشر مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. حق برخورداری از بالاترین استانداردهای قابل حصول سلامتی یا حق بر سلامتی یکی از حق‌های بشری است که در اسناد حقوق بشری بر اهمیت آن تأکید شده است. سلامت فردی، به عنوان یکی از مهمترین مولفه‌های کرامت هر انسانی محسوب می‌شود. از این روی حق بر سلامتی به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشری در نظام بین‌المللی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است. (آل کجاف، ۱۳۹۲: ۱۳۹)

شاخص ها و متغیرهای بخش سلامت در سال منتهی به ۱۳۹۲ نشان می دهد که شاخص امید به زندگی در بدو تولد از ۷۲ در سال ۱۳۹۰ و به ۷۳ در سال ۱۳۹۲ رسیده است. مهمترین علل افزایش امید به زندگی در سال های اخیر کاهش مرگ و میر کودکان زیر پنج سال، افزایش دسترسی مردم به خدمات بهداشتی افزایش سطح سواد و ایجاد تسهیلات در مناطق روستایی می باشد. (سند برنامه ششم توسعه: ۲۶۳)

سیاست های پیش بینی شده به این منظور شامل: الف- اختصاص اعتبار ویژه برای رفع بحران دارویی، ب- قرار گرفتن ۱۷۰ دارو گران قیمت در لیست حمایتی دولت؛ پ- ایجاد نظام تایید اصالت دارو برای مبارزه با داروهای قاچاق؛ ت- اجرای طرح تحول نظام سلامت؛ افزایش امید به زندگی (از طریق حمایت های سلامت جسمی و روانی، کاهش عوامل خطر بیماری های غیر واگیر، توسعه رویکرد مدیریت پیشگیری در همه امور، ارتقاء بهداشت روان جامعه)؛ ث- اصلاح شاخص های توسعه سلامت کودکان (از طریق افزایش مراقبت از کودکان، ایجاد نظام مراقبت های اجتماعی مدرسه، پایش مستمر تغذیه گروه های آسیب پذیر، گسترش دسترسی به محیط های حامی، ورزش همگانی و حمایت از مشارکت سازمان های مردم نهاد) ج- افزایش میزان دسترسی و بهره مندی خانوارهای ایرانی به سبد مطلوب غذایی ایمن و سالم (از طریق استقرار و پایش مستمر نظام ایمنی غذایی، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از سبد غذایی سالم، مطلوب و کافی، هدایت منابع یارانه ای برای تامین سبد غذایی گروه های آسیب پذیر، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از ورزش همگانی، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از هوای پاک) چ- مدیریت بهینه منابع مالی در نظام سلامت با اولویت گروه های آسیب پذیر (از طریق کاهش پرداخت از جیب مردم، کاهش درصد خانوارهای مواجه با هزینه های تاسف بار سلامت) ح- پوشش فراگیر و دسترسی عادلانه به خدمات با کیفیت درمان (از طریق نیروی انسانی به تخت، تخت به هزار نفر جمعیت) خ- ارتقاء شاخص های سلامت باروری و فرزندآوری (از طریق آموزش و نظارت بر امر زایمان، پیشگیری و رفع عوامل تنش آفرین، توسعه عادلانه خدمات سلامت روان و تقویت مراکز ناباروری) د- خوداتکایی در زمینه طراحی و تولید مواد و فرآورده های دارویی و واکسن، محصولات زیست محیطی، تجهیزات و ملزومات پزشکی با اولویت محصولات دانش بنیان (از طریق توسعه فعالیت های مراقبت های دارویی، توسعه و بکارگیری زیرساخت های الکترونیک به ویژه در ثبت و نظارت کالاهای سلامت و چرخه تامین و مصرف آنها، تقویت و توسعه سیستم نظارت و ثبت دارو و واکسن و تجهیزات پزشکی، توسعه برندهای ملی دارو، حمایت از صنایع دارویی و تجهیزات پزشکی برای ورود و رقابت در بازارهای منطقه ای و بین المللی، سیاستگذاری و نظارت کارآمد بر تولید واردات و مصرف فرآورده های سلامت، کنترل قاچاق فرآورده های دارویی و تجهیزات پزشکی) می باشد.

بحث و نتیجه گیری

ریشه و پایه حقوق شهروندی، اعلامیه جهانی حقوق بشر می باشد که توسط مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید و حقوق بنیادین بشر را در خود جای داد و دولتها را ملزم به رعایت آن نمود. بر این اساس امروزه حقوق شهروندی به عنوان یکی از مولفه های اساسی نظامهای سیاسی مختلف و از نیازهای امروز هر جامعه ای مورد توجه قرار گرفته است. در این میان پیشگیری یکی از سیاست ها و اقدامات اساسی در حوزه کنترل اجتماعی است و دولتها در سیاست گذاری های خود همواره اقدامات پیشگیرانه را مد نظر قرار می دهند. در توصیف حق شهروندی باید گفت که شهروندی وضعیتی است که به افراد عضو یک جامعه ملی اعطا می شود و حقوق شهروندی حقوقی است که از آن ناشی می شود و مشارکت در این دارایی عمومی را آسان می کند. برای بررسی اقدامات پیشگیرانه در قبال نقض حق شهروندی باید بدوا این سیاست ها را در قانون اساسی و منشور حق شهروندی بررسی نمود و سپس تجلی این سیاست ها را در برنامه پنج ساله ششم توسعه بررسی کرد. مهمترین حقوق شهروندی که در قانون اساسی به آن اشاره شده است شامل: حقوق مدنی، حقوق سیاسی حقوق اقتصادی-اجتماعی، حقوق فرهنگی و حقوق قضایی می باشد که در اصول مختلف قانون اساسی به آن اشاره شده است. همچنین در کنار تبیین حقوق شهروندی در قالب حقوق ملت ساز و کاری را نیز برای حفظ و پیشگیری از نقض آن تبیین نموده است. ایجاد نهادی چون قوه قضاییه، لزوم تدوین قوانین پیشگیرانه عادی و ایجاد ممنوعیت هایی به منظور حفظ حقوق شهروندی از جمله دستاوردهای قانون اساسی در ایجاد مکانیزم پیشگیرانه از نقض حقوق شهروندی می باشد. همچنین بیان ادبیات سلبی در متن قانون اساسی نیز نشان دهنده این رویکرد می باشد. سند دیگری که بیانگر سیاست های ایران در قبال پیشگیری از نقض حق شهروندی می باشد در منشور حق شهروندی بیان شده که ابعاد مختلفی را در بر می گیرد. در خصوص ضمانت اجرای این منشور و ساز و کار پیشگیری از نقض آن البته ساز و کار خاصی در متن منشور دیده نمی شود و تنها در چند مورد بصورت داوطلبانه دولت خود را مکلف به اجرای آن نموده است. لازم به ذکر است این منشور ماهیت قانون را ندارد زیرا توسط قوه مجریه تصویب شده و بر این اساس نمی تواند از ضمانت اجرای قانون برخوردار باشد. پیرامون سیاست های ایران در پیشگیری از نقض حق شهروندی در قانون برنامه پنج ساله توسعه می توان چهار زمینه اصلی را بیان نمود. این زمینه ها شامل الف- مقررات زدایی در برنامه ششم توسعه، ب- مکانیزم نظارتی پیرامون حق به آب، ج- حق بر محیط زیست و توسعه پایدار و د- حق بر سلامت و ارتقاء کیفیت زندگی می باشد. در خصوص مقررات زدایی به منظور کاهش انباشت قانون و ایجاد شرایط مساعد برای کسب و کار و بهبود حوزه اقتصادی اقداماتی در قانون برنامه پنج ساله ششم در قالب مقررات زدایی مشاهده می شود. برای تحقق این هدف می توان ایجاد هیات مقررات زدایی را

سیاستی در راستای پیشگیری از نقض حق شهروندی به حساب آورد. سیاست های پیشگیرانه ای که در برنامه ششم توسعه در خصوص حق به آب مقرر شده عبارتند از: الف- ایجاد تعادل بین منابع و مصارف، ب- تأمین پایدار آب مورد نیاز بخشهای مصرف کننده مختلف با توجه به اصول توسعه پایدار، پ- حفاظت و صیانت از منابع آب، پ- ارتقای مشارکت بهره برداران در مدیریت منابع آب، ج- احیا و تعادل بخشی، چ- اصلاح ساختار اقتصاد و مدیریت آب و ارتقای بهره وری، ح- توجه به فناوریهای نوین در بخش آب، خ- توجه به موضوع آب مجازی می باشد. بر این اساس سیاست های پیش بینی شده در برنامه ششم توسعه به منظور پیشگیری از بنیادین ترین حقوق مردم یعنی حق بر محیط زیست سالم عبارت است از: الف- کاهش انتشار آلاینده های زیست محیطی (از طریق توسعه اقتصاد کم کربن، توسعه فناوری سبز، بهبود کیفیت هوا، کنترل انتشار گازهای گلخانه ای)؛ ب- جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و منابع طبیعی و احیاء آنها (از طریق ارتقاء رویکرد توسعه پایدار و گسترش اقتصاد سبز و کارآفرینی سبز، مدیریت و کاهش مصرف کود و سم شیمیایی)؛ پ- حفاظت و احیاء تنوع زیست محیطی (از طریق حفاظت از جنگلهای هیرکانی، زاگرس و حرا و مناطق چهارگانه تحت حفاظت) ت- حکمرانی مطلوب محیط زیستی (از طریق مدیریت یکپارچه کنترل و بهبود کیفی منابع و کیفیت آب، خاک و هوا، تمرکز زدایی و واگذاری مسئولیت ها و تقسیم وظایف براساس تخصص و مهارت استان ها و جوامع محلی، ارتقاء آموزش و مشارکت مردمی برای حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، ارزشگذاری خدمات تنوع زیستی محاسبه و سبز شدن حسب های ملی، توسعه و اشاعه فرهنگ و اطلاعات زیست محیطی و دیپلماسی محیط زیست) می باشد. در نهایت سیاست های پیش بینی شده به این منظور شامل: الف- اختصاص اعتبار ویژه برای رفع بحران دارویی، ب- قرار گرفتن ۱۷۰ دارو گران قیمت در لیست حمایتی دولت؛ پ- ایجاد نظام تایید اصالت دارو برای مبارزه با داروهای قاچاق؛ ت- اجرای طرح تحول نظام سلامت؛ افزایش امید به زندگی (از طریق حمایت های سلامت جسمی و روانی، کاهش عوامل خطر بیماری های غیر واگیر، توسعه رویکرد مدیریت پیشگیری در همه امور، ارتقاء بهداشت روان جامعه)؛ ث- اصلاح شاخص های توسعه سلامت کودکان (از طریق افزایش مراقبت از کودکان، ایجاد نظام مراقبت های اجتماعی مدرسه، پایش مستمر تغذیه گروه های آسیب پذیر، گسترش دسترسی به محیط های حامی، ورزش همگانی و حمایت از مشارکت سازمان های مردم نهاد) ج- افزایش میزان دسترسی و بهره مندی خانوارهای ایرانی به سبد مطلوب غذایی ایمن و سالم (از طریق استقرار و پایش مستمر نظام ایمنی غذایی، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از سبد غذایی سالم، مطلوب و کافی، هدایت منابع یارانه ای برای تامین سبد غذایی گروه های آسیب پذیر، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از ورزش همگانی، بهره مندی عادلانه آحاد مردم از هوای پاک) چ- مدیریت بهینه منابع مالی در نظام سلامت با اولویت گروه

های آسیب پذیر (از طریق کاهش پرداخت از جیب مردم، کاهش درصد خانوارهای مواجه با هزینه های تاسف بار سلامت) ح- پوشش فراگیر و دسترسی عادلانه به خدمات با کیفیت درمان (از طریق نیروی انسانی به تخت، تخت به هزار نفر جمعیت) خ- ارتقاء شاخص های سلامت باروری و فرزندآوری (از طریق آموزش و نظارت بر امر زایمان، پیشگیری و رفع عوامل تنش آفرین، توسعه عادلانه خدمات سلامت روان و تقویت مراکز ناباروری) د- خوداتکایی در زمینه طراحی و تولید مواد و فرآورده های دارویی و واکسن، محصولات زیست محیطی، تجهیزات و ملزومات پزشکی با اولویت محصولات دانش بنیان (از طریق توسعه فعالیت های مراقبت های دارویی، توسعه و بکارگیری زیرساخت های الکترونیک به ویژه در ثبت و نظارت کالاهای سلامت و چرخه تامین و مصرف آنها، تقویت و توسعه سیستم نظارت و ثبت دارو و واکسن و تجهیزات پزشکی، توسعه برندهای ملی دارو، حمایت از صنایع دارویی و تجهیزات پزشکی برای ورود و رقابت در بازارهای منطقه ای و بین المللی، سیاستگذاری و نظارت کارآمد بر تولید واردات و مصرف فرآورده های سلامت، کنترل قاچاق فرآورده های دارویی و تجهیزات پزشکی) می باشد.

منابع

- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۹۰). جرم شناسی پیشگیری، محدودیتهای حقوق بشری پیشگیری از جرم. میزان.
- ابریشمی راد، محمد امین؛ کدخدامرادی، کمال. (۱۴۰۱). نگاهی انتقادی به محتوای قوانین برنامه پنجساله توسعه در جمهوری اسلامی ایران. تحقیقات حقوقی، ۲۵(۹۸)، ۳۷۲-۳۴۷.
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_101579.html
- احمدی، سید محمد صادق؛ بدیسار، سید ناصرالدین. (۱۳۹۵). حق بر آب در نظام بین المللی حقوق بشر. الهیات و علوم اسلامی، ۲(۱)، ۵۰-۳۸.
https://journals.pnu.ac.ir/article_4222.html
- آل کجیاف، حسین. (۱۳۹۲). مفهوم و جایگاه حق بر سلامت در اسناد بین المللی حقوق بشر. حقوق پزشکی، ۷(۲۴)، ۱۷۰-۱۳۹.
<https://www.sid.ir/paper/195319/fa>
- بهشتی، سید علیرضا. (۱۳۹۸). منشور حقوق شهروندی: ارزیابی نقادانه از منظر میان رشته‌ای. مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱(۴۳)، ۲۹-۱.
<http://ensani.ir/fa/article/424083/>
- جهانگرد، اسفندیار. (۱۳۹۷). محیط زیست و برنامه های توسعه در ایران. اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، ۲(۲)، ۱۴۲-۱۰۵.
https://eenr.atu.ac.ir/article_8409.html
- رزاق پور، یوسف. (۱۳۹۰). نگاهی به حقوق شهروندی. ماهنامه کانون، ۱۲۳(۱)، ۹۸-۸۷.
<https://www.sid.ir/paper/494061/fa>
- شریفی طراز کوهی، حسین. (۱۳۹۲). زمینه ها، آثار و ابعاد حقوق شهروندی. انتشارات میزان.
- صداقت، قاسم علی. (۱۳۸۹). ویژگی های فقه اهل بیت علیهما السلام و نقش آن در حمایت از حقوق شهروندی. نشریه معرفت، ۱۹(۱۵)، ۳۰-۱۵.
- طاهری، محسن. (۱۳۹۵). نقد و بررسی جایگاه حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران با نگاهی به منشور حقوق شهروندی. همایش ملی تبیین حقوق شهروندی، ۲.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/750695/>
- عباسیان، پیمان؛ علوی اصیل، راحیل. (۱۳۹۸). بررسی منشور حقوق شهروندی در حقوق خصوصی. همایش منطقه ای پژوهش های کاربردی در علوم انسانی و علوم اسلامی.
<https://civilica.com/doc/647075/>
- عبیری، غلامحسین. (۱۳۸۴). مقررات زدایی و اشتغال. مجله بانک و اقتصاد، ۶۳(۱)، ۵۱-۴۷.
<https://civilica.com/doc/1018565/>
- فلاح زاده، علی محمد. (۱۳۸۶). نسبت حقوق شهروندی و حقوق بشر. مجله حقوق دادگستری، ۷۱(۵۸)، ۶۴-۴۷.
<https://elmnnet.ir/article/604782-83707/>

http://www.jlj.ir/article_۱۱۴۱۶.html

- کرامتی، مهدی؛ ملتفت، حسین. (۱۳۸۲). مشارکت مردم در انجام وظایف ناجا. *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، (۲)، ۲۱۱-۲۰۵.

<https://www.sid.ir/paper/456997/fa>

- ماندگار، مصطفی؛ سبجانی، محمد رضا. (۱۳۹۴). تحقق اهداف توسعه پایدار در پرتو تدوین استانداردهای قانونی و رفتاری متحدالشکل در مورد سرمایه گذاری شرکتهای فراملی (با تاکید بر محیط زیست). *کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی*، ۱.

<https://civilica.com/doc/390107/>

- محسنی، رضا علی. (۱۳۸۸). پیشگیری و روش های مداخله آن در باز دارندگی جرم و آسیب های اجتماعی. *جامعه شناسی*، (۳)، ۱۴۱-۱۲۳.

<https://www.sid.ir/paper/185130/fa>

- مظاهری، مهدی؛ عبدالمنافی، نرجس السادات؛ سامانی، جمال محمدولی؛ محمدخانی، محمدرضا؛ صمدی، محسن. (۱۳۹۴). درباره برنامه ششم توسعه: جایگاه آب در برنامه ششم توسعه. *مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی*.

<https://www.sid.ir/paper/804675/fa>

- مفتاح، محمد صالح. (۱۳۸۷). حقوق شهروندی و زندان. *ماهنامه اصلاح و تربیت*، (۷۵)، ۳۹-۳۷.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/15667/37/text>

- نجفی توانا، علی؛ شاطری پور اصفهانی، شهید. (۱۳۹۱). پیشگیری اجتماعی از جرم در پرتو تحولات ناشی از جهانی شدن فرهنگ. *آموزه های حقوق کیفری*، (۴)، ۸۴-۵۵.

<http://ensani.ir/fa/article/316275>

- Belyaeva, Nina; Bull, Thomas; Goldberger, David; Hamilton, Michael; Jarman, Neil; Khaidarova, Muatar S.; Ostaf, Serghei; Poghosyan, Vardan; Vashkevich, Alexander; Zhovtis, Yevgeniy A. (2010). *Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly*. second edition. Prepared by the Osce/odihr Panel of Experts on the Freedom of Assembly. Warsaw Strasbourg.

- Crowley, Daniel Max. (2013). Building Efficient Crime Prevention Strategies. *Criminology & Public Policy*, 12(2), 353 – 363.

<https://www.researchgate.net/publication/260248642>

- Rawls, J. (1999). *Collected papers*. Harvard University Press.

- Wymeersch, Eddy. (2010). The Structure of Financial Supervision in Europe about Single, Twin Peak and Multiple Financial Supervisor. *European Business Organization Law Review*, 8(2), 50 – 53.

<https://www.researchgate.net/publication/228209872>